EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNTA 23.3.2017

ASIANTUNTIJAKUULEMINEN: KÄRÄJÄOIKEUSVERKOSTON KEHITTÄMISTÄ KOSKEVA ASIA (HE 270/2016 vp.),

Pohjois-Savon käräjäoikeuden Varkauden kanslian ja istuntopaikan säilyttäminen

Varkauden kaupungin näkemys käräjäoikeusverkoston kehittämiseksi on yksinkertaisesti se, että käräjäoikeuden kanslian ja istuntopaikan tulee säilyä Varkaudessa. Asia on koettu hyvin laajalla rintamalla merkitykselliseksi. Joulukuun alussa 7.12.2016 antoivat yksimielisen kannanottonsa Varkauden ja Iisalmen käräjäoikeuden toimipisteiden säilyttämisen puolesta kaikki Itä-Suomen liitot, niin Pohjois-Savon liitto ja Etelä-Savon liitto kuin myös Pohjois-Karjalan liitto yhteisessä tapaamisessaan.

Samoin Pohjois-Savon maakuntavaltuusto vastusti kannanotossaan voimakkaasti Iisalmen ja Varkauden kanslioiden ja istuntopaikkojen lakkauttamista. Maakuntavaltuusto katsoi, että kanslioiden lakkauttaminen heikentää merkittävästi kansalaisten oikeusturvaa ja muun oikeudenhoidon toimintaa. Maakuntavaltuusto totesi myös, että lakkauttamisen taloudelliset edut on arvioitu liian suppeasti vain oikeusministeriön hallinnonalan näkökulmasta, eikä ole otettu riittävästi huomioon lakkautusten vaikutusta Iisalmen ja Varkauden aluetalouksiin.

Pohjois-Savon maakuntahallitus on 13.5.2015 antamassaan lausunnossa virkamiestyöryhmän mietintöön käräjäoikeusverkoston kehittämisestä vastustanut Iisalmen ja Varkauden kanslioiden lakkauttamista.

Maakuntahallitus on lausunnossaan todennut, että taloudelliset näkökohdat ilmenevät työryhmän esittämissä perusteluissa, mutta vaikutukset muuhun oikeudenhoitoon ja kansalaisten oikeusturvan vaarantumiseen on kuitattu arvioimalla vaikutukset vähäisiksi. Esimerkiksi Pohjois-Savossa asiointimatkan pidentyminen on arvioitu sivukanslian ja kanslian välisen matkan perusteella, eikä ole otettu huomioon asiointimatkaa mahdollisesta kaukaisimmasta paikasta, jolloin asiointimatka voi pidentyä lähes kaksinkertaiseksi. Oikeusturvan saaminen saattaa poistua kokonaan niiden henkilöiden osalta, joiden varat eivät riitä matkaamaan asioiden hoidon vuoksi satoja kilometrejä.

Vaikka itäisessä ja pohjoisessa Suomessa on monessa asiassa totuttu pitkiin välimatkoihin, ei se siitä huolimatta ole riittävä peruste pidentää asiointimatkoja entisestään.

Työryhmä ei ole myöskään arvioinut kanslioiden lakkauttamisen vaikutusta kuntien aluetalouteen, vaikka vaikutukset yksittäiselle kunnalle ovat merkittäviä. Iisalmen kanslia työllistää eri tehtävissä noin 25 henkilöä ja Varkauden talousalueella lakkauttaminen veisi 30 – 50 työpaikkaa.

Mietinnössä on myös puutteellisesti arvioitu lakkauttamisen epäsuoria vaikutuksia muuhun paikkakunnan oikeudenhoitoon, kuten asianajopalveluiden vähentymiseen tai poliisin tai vankeinhoidon matkojen pidentymiseen. Esimerkiksi Sukevan vankilasta matka Kuopioon on yli 120 kilometriä, kun matka Iisalmeen on hieman yli 40 kilometriä. Käräjäoikeuden kanslian lakkauttamisen myötä on vaara myös syyttäjäviraston Iisalmen toimipaikan lakkauttamiseen sekä Iisalmen ja Varkauden oikeusaputoimistojen lakkauttamiseen.

Kuntalaisten oikeusturva ja oikeudellisten palvelujen saatavuus heikentyy väistämättä merkittävästi, mikäli käräjäoikeus poistuu kokonaan Varkaudesta. Asianajajat harvoin perustavat toimistojaan sellaiselle paikkakunnalle, jolla ei sijaitse oikeuden toimipistettä. Samoin oikeusaputoimistoja ei ole ehkä kannattavaa pitää paikkakunnalla, jossa ei ole käräjäoikeutta. Tämä aiheuttaa tulevaisuudessa kuntalaisten oikeusturvan, oikeudellisten palvelujen saatavuuden ja jopa lainkäytön laadunkin heikkenemistä.

Kuntalaiset joutuvat matkustamaan pitkiä matkoja yksinkertaisten oikeudellisten toimeksiantojen vuoksi, jos oikeudellinen asiantuntemus keskittyy ns. keskuspaikkakunnille. Näitä kustannuksia ei ole missään laskelmassa edes yritetty arvioida, sillä ne jäävät yksinomaan kuntalaisten itsensä maksettavaksi. Tällainen keskittäminen heikentää kuntalaisten yhdenvertaisuutta saada oikeudelliset asiansa asianmukaisesti ja kohtuullisin kustannuksin hoidettua. On muistettava, että aikoinaan oikeusaputoimistoja perustettiin juuri sen vuoksi, että kuntalaisilla olisi yhdenvertaiset mahdollisuudet saada asiantuntevaa oikeudellista apua riippumatta taloudellisesta tilanteestaan tai asuinpaikkakunnastaan.

Oikeusturva perusoikeutena sisältää jokaisen oikeuden saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa sekä saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen ja/tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen tutkittavaksi. Tuomioistuinten tehtävänä on tuottaa oikeita ja perusteltuja ratkaisuja kohtuullisessa ajassa ja kohtuullisin kustannuksin. Tuomioistuinten toimintaedellytyksiin vaikuttavat toimintaympäristön muutokset, kuten väestö- ja elinkeinorakenteen muuttuminen ja kansainvälistyminen. Oikeuslaitoksen palveluiden saatavuuden heikentämisestä on seurauksena myös se, etteivät ihmiset koe saavansa oikeutta.

Varkauden kaupungin mielestä on ensiarvoisen tärkeää, että kaupungissa sijaitsee käräjäoikeuden kanslia. Varkaudesta on kehittynyt kaupan ja monien muiden palvelujen seutukeskus. Luonnolliset asiointivirrat ja myös julkinen liikenne suuntautuu ympäristöstä Varkauden kaupunkiin. Käräjäoikeuden kanslia on merkittävä osa tätä palvelukokonaisuutta. Vaikka kuntalaiset entistä paremmin osaavatkin käyttää sähköisiä mahdollisuuksia asioidensa vireille panemiseen, ei se voi täysin korvata fyysistä käräjäoikeuden toimipistettä ja henkilökohtaista palvelua ja opastusta. Paikallistuntemus voi myös lautamiesten keskuudessa heikentyä.

Käräjäoikeuden kanslian poistuminen voi pidentää asioiden käsittelyaikoja merkittävästi, sillä Kuopiossa ei ole tällä hetkellä riittävästi tiloja tuomioistuinhenkilöstölle, puhumattakaan istuntosaleista. Varkaudessa

sijaitsevat tällä hetkellä alueen parhaat ja moderneimmat käsittelysalit ja muutoinkin tuomioistuimen toimitilat ovat tarkoituksenmukaiset ja eivät tarvitse lähiaikoina uusia investointeja. Jos Varkaus menettää käräjäoikeuden, nykyinen oikeustalorakennus uhkaa jäädä tyhjilleen. Tilanne on erikoinen, koska Varkauden kaupunki rakennutti tilat aikanaan valtiolle nimenomaan käräjäoikeustiloina käytettäväksi.

Mikäli käräjäoikeus poistuu Varkaudesta, lähin toimipiste sijaitsee Kuopiossa 80 kilometrin ja tunnin ajomatkan päässä, jolloin kuntalaisten kustannukset lisääntyvät merkittävästi. Samoin oikeuslaitos joutuu maksamaan enemmän matkakustannuksia sekä ansionmenetyskorvauksia, sillä käräjämatkat pidentyvät pienissäkin jutuissa. Jo tällä hetkellä on nähtävissä pitkien välimatkojen aiheuttamia juttujen lykkääntymisiä tai peruuntumisia ja tämä ongelma saattaa vain moninkertaistua, mikäli käräjäoikeuksien asiointipaikkoja entisestään keskitetään.

Kuriositeettina voidaan mainita, että suunnitellut videoyhteydet ja -kuulemiset ovat hyvin tekniikkariippuvaisia ja siten haavoittuvia. Tämän viikon tiistaiaamun sinänsä pienehkön rikosasian käsittelyn alku siirtyi Kuopiossa reilut puoli tuntia, koska videoyhteys, jolla asian vastaajaa kuultiin, ei toiminut. Samassa rikosasiassa olisi myös asianomistajan avustaja voinut olla kuultavana videoyhteyden välityksellä, mutta yhtään videoyhteyttä ei ollut vapaana. On huomattava, että videoyhteyksien ylläpitämiseen ja toimintaan tarvitaan myös jatkossa henkilöstöä ja asianmukaiset tilat.

Käräjäoikeusverkoston karsimisella ei ole pystytty esittämään syntyviä säästöjä ja toteutuessaan se tulee osoittautumaan kalliimmaksi ratkaisuksi. Sähköinen asiointi ja digitalisaatio ovat tärkeitä ja varmasti tulevaisuutta, mutta ministeriöllä tulee olla riittävästi rahaa järjestää sellaiset tietoverkot, että ne varmasti toimivat. Kaksi viikkoa sitten valtakunnallinen vika esti kaiken työskentelyn kaikissa käräjäoikeuksissa viiden tunnin ajan. Jos vastaaja saadaan käräjäoikeuden istuntoon videon päähän ja yhteydet ovat viisi tuntia poikki, niin vastaajan saaminen seuraavaan käsittelyyn saattaa olla miltei mahdotonta.

Asioiden käsittely vain Kuopiossa tulisi väistämättä lisäämään asianosaisten poissaolojen vuoksi peruuntuvien tai lykättyjen juttujen määriä. Juttujen peruminen lisää oikeudenkäyntien kustannuksia sekä asianosaisille itselleen että valtiolle. Kustannuksia aiheutuu myös siitä, että istunnosta poisjääneitä määrätään poliisin toimesta tuotavaksi seuraavaan istuntoon. Poissaolojen vuoksi peruuntuneet tai lykätyt istunnot pidentävät merkittävästi juttujen käsittelyaikoja ja asioiden ruuhkautumista.

Tällä viikolla työoikeuden professori Seppo Koskinen on huolestuneena ottanut kantaa työsuhdeasioiden käsittelyaikojen pituuksiin ja niiden vaikutuksiin asianosaisten elämän kannalta. Vaikka asiantuntemusta ehkä saataisiin enemmän keskitettyä suurempiin yksikköihin, voi asioiden käsittelyajat pidentyä, kun useassakaan käräjäoikeudessa ei tällä hetkellä ole suoraan käyttöön otettavissa lisää istuntosaleja tai työhuoneita oikeudenhoidon henkilöstölle. Sama koskee luonnollisesti myös muita riita- ja rikosasioita.

Lausunnossa todetaan, että suurempi yksikkökoko mahdollistaa nykyistä paremmin myös kolmen tuomarin kokoonpanojen käytön. Tämä on entistä tärkeämpää ottaen huomioon sen, että lainkäytön painopiste on käräjäoikeuksissa. Suuremmissa tuomioistuimissa voidaan panostaa johtamiseen muun muassa luomalla johdolle parempi tuki ja vastuuttamalla lähiesimiestaso selkeämmin. Tähän voidaan todeta, että kyse on kyvystä johtaa ihmisiä ja johtamisen laadukkuudesta. Nykyaikana on hyvin tavallista, että esimies on fyysisesti eri paikkakunnalla kuin hänen alaisensa. Yksikköä suurentamalla ei saada aikaan parempaa johtamista; parempaa johtamista saadaan kouluttautumisella ja työntekijöiden hyvällä motivaatiolla. Käräjäoikeuksien henkilöstö on pääosin varsin hyvin sitoutuneita ja motivoituneita työhönsä, mutta mikäli heillä ei ole minkäänlaista mahdollisuutta vaikuttaa omaan työhönsä tai sen muuttumiseen, ei työn tuottavuus voi kasvaa.

Varkauden istuntopaikan ja kanslian lakkauttamisen vaihtoehtona voisi olla se, että asiakkaiden sijasta käräjätuomarit liikkuisivat enemmän tuomiopiirin alueella, mikäli erityistä asiantuntemusta halutaan jonkin asian käsittelyyn. On huomattavasti halvempaa liikutella yhtä virkamiestä verrattuna kaikkien asianosaisten ja heidän avustajiensa matkustamiseen. On muistettava, että suuri yksikkö ei myöskään ole automaattisesti hyvän oikeudenhoidon tae. Suuri yksikkö ei yksinään vahvista tuomioistuimen lainkäyttötoiminnan korkeaa laatua tai oikeusvarmuutta. Pohtimisen arvoista olisi varmaan myös se, voisiko vain tuomari olla videoyhteyden päässä, jos muut asianosaiset ja heidän avustajansa olisivatkin toisaalla.

Varkauden kanslian lakkauttaminen tulisi merkitsemään myös siviilivihkimisten loppumista kokonaan Varkauden talousalueella. Maistraatin asiakaspalvelun sulkeutumisen jälkeen käräjäoikeudessa on ollut kuukausitasolla useampia vihkimisiä.

Summaaristen asioiden ja mahdollisesti liikennerikosten käsittelyn siirtäminen muille viranomaisille tai keskittäminen tiettyihin käräjäoikeuksiin ei välttämättä vähennä kustannuksia ja voi johtaa oikeudenkäytön ja kuntalaisten luottamuksen heikkenemiseen. Jos käsiteltävien asioiden määrä ei vähene, ei säästöjä saada siirtämällä käsittely toiselle viranomaiselle tai paikasta toiseen.

Edellä mainittujen syiden takia ei ole perusteltua lakkauttaa kuntalaisten ja oikeudenkäytön kannalta hyvin toimivia kanslioita ja istuntopaikkoja Varkaudesta tai Iisalmesta.

Varkauden kaupungin puolesta,

Kreettastiina Isohanni-Niiranen
varatuomari, Asianajotoimisto Manilex Ky
hallintojohtaja Varkauden kaupunki (virkavapaalla)